

УДК [378.147:376.1]:613

DOI: 10.31652/2412-1142-2022-64-108-116

Лазаренко Наталія Іванівна

доктор педагогічних наук, професор,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна
ORCID ID: 0000-0002-3556-8849
nataliia.lazarenko@vspu.edu.ua

Пилипенко Ярослава Русланівна

здобувач вищої освіти 3-го освітньо-науково рівня доктора філософії, асистент кафедри дошкільної освіти,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна
ORCID ID: 0000-0002-0705-2327
yaroslava.pylypenko@vspu.edu.ua

СТРУКТУРА ІНКЛЮЗИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-ВОЛОНТЕРІВ

Анотація. У статті проаналізовано поняття «інклюзивна компетентність», «волонтер», «волонтерська діяльність», «волонтерська допомога», «волонтерський рух», «волонтеріат» та сформульовано дефініцію «інклюзивна компетентність майбутніх учителів-волонтерів». Інклюзивну компетентність майбутніх учителів-волонтерів розуміємо як складну систему здатностей майбутніх учителів до волонтерської діяльності в умовах інклюзивного освітнього середовища, що виявляється у їхньому ціннісному ставленні до інклюзивної освіти і передбачає наявність емоційно-вольових, емпатійних, соціономічних, комунікативних умінь в роботі з людьми з особливими освітніми потребами. Досліджено структуру та виокремлено компоненти і показники інклюзивної компетентності, акцентовано на взаємозв'язку формування інклюзивної компетентності, підготовки майбутніх учителів до волонтерської діяльності та компонентного складу готовності майбутніх учителів-волонтерів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі. Визначено, що під готовністю майбутніх учителів до волонтерської діяльності в інклюзивному освітньому середовищі розумітимемо сформовану інклюзивну компетентність учителів-волонтерів, що включає: *ціннісно-мотиваційний, змістовно-процесуальний, емоційно-вольовий, рефлексивний* компоненти. Вважаємо, що інклюзивна компетентність є складовою професійної компетентності та нерозривно пов'язані із процесом реалізації особистісно та суспільно важливої діяльності. Наголошено, що включення інклюзивної компетентності та упровадження волонтерства в освітню діяльність сприятиме професійному розвитку майбутніх учителів. Виокремлено бар'єри поширення волонтерської діяльності у закладах освіти та запропоновано шляхи їх подолання в інклюзивному освітньому середовищі майбутніми учителями-волонтерами.

Ключові слова: інклюзивна компетентність; учителі-волонтери; інклюзивне освітнє середовище; волонтерство; волонтерська діяльність.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Особливістю сьогодення є реорганізація системи освіти України на демократичних і гуманістичних засадах, створення альтернативних моделей психолого-педагогічної підтримки дітей з особливими освітніми потребами (ООП), вирішення питань реалізації їх права на вільний вибір форм навчання, рівня і діапазону освітніх потреб, розробка технологій корекційно реабілітаційної роботи з цією категорією дітей. Накопичений досвід інклюзивної освіти в Європі та Україні показує, що першочерговим завданням і стратегічною метою професійної освіти в педагогічних закладах вищої освіти (ЗВО) є підготовка майбутніх учителів, які повинні володіти критичним мисленням, вміннями розв'язувати проблемні питання, приймати обґрунтовані рішення та нести відповідальність за їхню реалізацію в умовах інклюзивного освітнього середовища, що не може

бути ефективним без відповідного рівня професійної компетентності, складовою якої є інклюзивна компетентність майбутніх учителів-волонтерів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Законі України Про вищу освіту зазначено, що «... компетентність – динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти» (Закон України «Про вищу освіту» [14]).

Вагомою в контексті нашого дослідження є думка М. Чайковського про те, що «... професійна компетентність, професійна майстерність і професійна зрілість педагога визначають рівень готовності до професійної діяльності, який формується у процесі підготовки і в результаті реалізації соціально-педагогічної діяльності. Разом із цим, педагог, який досягнув професійної майстерності чи навіть професійної зрілості, в умовах звичайного закладу освіти не може себе ефективно реалізувати в умовах інклюзивного навчання або й завдати шкоди навчально-виховному процесу за відсутності спеціальної підготовки і досвіду роботи з дітьми і молоддю з особливими потребами» (М. Чайковський [18, с.16]).

Введення поняття «інклюзивна компетентність» зумовлене його інтегративною характеристикою, оскільки у дефініції «інклюзивна компетентність» об'єднані поняття, які включають знання і вміня, необхідні для виконання професійних функцій в умовах інклюзивного освітнього середовища. Особливості формування інклюзивної компетентності обґрунтовано в наукових працях І. Беха, С. Максимюк, М. Чайковського, І. Хафізуліної, Т. П'ятакової. Філософію інклюзивного навчання та концептуальні аспекти інклюзивної освіти у своїх дослідженнях розкривають вітчизняні фахівці: (В. Кремінь, Н. Софій, Ю. Найда та інші); вивчення проблем інклюзивного навчання та впровадження його в інклюзивне освітнє середовище (В. Бондар, Л. Даниленко, М. Деркач, Н. Єфімова, А. Колупаєва, П. Придатченко, Ю. Рибачук, та ін.). Різні аспекти організації волонтерської діяльності вивчали А. Капська, О. Любарська, В. Назарук, В. Петрович, Ю. Поліщук. Дослідження педагогічної та психологічної літератури дозволило нам дійти висновку, що проблемам формування інклюзивної компетентності та її компонентів присвячено чимало педагогічних досліджень, однак, особливості формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів-волонтерів потребують подальших досліджень.

Метою статті є проаналізувати та сформулювати поняття «інклюзивна компетентність майбутніх учителів волонтерів» та охарактеризувати її структурні компоненти і показники.

2. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Існують різні підходи до визначення поняття «інклюзивна компетентність». У дослідженнях Т. Соловей, В. Чайковського «... інклюзивна компетентність потрактована як рівень знань і вмінь, необхідних для виконання професійних функцій в умовах інклюзивного навчання; як необхідний обсяг знань та вмінь, утілених у здатності виконувати професійні функції, зважаючи на особливі потреби молоді, яка має вади здоров'я, та інтегрувати їх у середовище загальноосвітнього закладу, створюючи умови для розвитку й саморозвитку» (Т. Соловей., М. Чайковський [16, с. 223]).

Т. П'ятакова розглядає поняття «інклюзивної компетентності» «...як інтегральну характеристику педагога (учителя, асистента), що впливає на здатність розв'язувати професійні завдання в умовах інклюзивного підходу до освітньої діяльності» (Т. П'ятакова [12, с. 93–98]).

За визначенням І. Хафізуліної інклюзивна компетентність є «...здатністю усвідомлювати зміст професійної діяльності в умовах інклюзивного навчання, враховуючи різні освітні потреби учнів з ООП, забезпечуючи їх включення до середовища загальноосвітнього закладу, створюючи умови для їхнього розвитку і саморозвитку» (І. Хафізуліна [17, с. 7]).

Н. Клименюк розкриває інклюзивну компетентність як «...інтегративно-особистісну професійну сформованість, що зумовлює здатність здійснювати професійну діяльність у процесі інклюзивного супроводу, враховуючи різні можливості осіб з обмеженими можливостями здоров'я, забезпечуючи максимальну включеність їх у суспільне середовище через створення умов реалізації та розвитку особистісних можливостей особи (здібностей, знань, навичок, прагнень), прихованих можливостей, здатності до певної діяльності та соціальної адаптації» (Н. Клименюк [10, с. 79]).

Поняття «інклюзивна компетентність майбутніх учителів-волонтерів» в нашому дослідженні розуміємо як складну систему здатностей майбутніх учителів до волонтерської діяльності в умовах інклюзивного освітнього середовища, що виявляється у їхньому ціннісному ставленні до інклюзивної освіти і передбачає наявність емоційно-вольових, емпатійних, соціономічних, комунікативних умінь в роботі з людьми з особливими освітніми потребами. Вбачаємо, що інклюзивна компетентність майбутніх учителів-волонтерів повинна охоплювати весь освітній процес у закладі вищої освіти і може бути сформована тільки в процесі здійснення майбутніми учителями волонтерської діяльності.

Задля того, щоб зрозуміти сутність інклюзивної компетентності майбутніх учителів-волонтерів, потрібно детально проаналізувати її структуру і компонентний склад, та гармонійно узгодити кожну особливість цілісної системи професійної підготовки майбутніх учителів до волонтерської діяльності в університетах.

У дослідженні О. Кучерук розроблено структуру інклюзивної компетентності учителя, яка забезпечується сформованістю: *мотиваційно-ціннісного* – «... передбачає сукупність соціальних настанов, мотивів, нахилів, інтересів, потреб, ціннісних орієнтацій та сформованість психологічних властивостей особистості майбутнього вчителя основ здоров'я, необхідних йому для здійснення інклюзивної діяльності. Мотиви інклюзивної компетентності виникають у повному обсязі лише тоді, коли існують певні потреби для такої діяльності та її стимули»; *когнітивно-операційного* – «... включає систему психолого-педагогічних, інклюзивних знань і спеціальних інклюзивних умінь, опанування якими необхідне для здійснення інклюзивної діяльності, успішного та адекватного розв'язання різноманітних педагогічних ситуацій, пов'язаних з переходом до інклюзивної моделі навчання»; *рефлексивно-оцінного* – «... виявляється у здатності аналізу й самоаналізу власної професійної діяльності, пов'язаної із здійсненням інклюзивного навчання, в ході якого здійснюється свідомий контроль за результатами своїх професійних дій, аналіз реальних педагогічних ситуацій» компонентів (О. Кучерук [11, с.110]). Вважаємо, що у формуванні інклюзивної компетентності майбутніх учителів важливим є професійна підготовка, яка передбачає здобуття теоретичних знань та практичного досвіду.

Такого ж підходу щодо виділення трикомпонентної структури інклюзивної компетентності педагога дотримується Ю. Бойчук, вважаючи її «... структурно-функціональним комплексом, який об'єднує *мотиваційно-ціннісний* (позитивна мотивація до інклюзивної діяльності, якості інклюзивно-компетентного учителя), *когнітивно-операційний* (наявність спеціальних інклюзивно необхідних знань і вмінь, а також способів їхнього вдосконалення й оновлення) та *рефлексивно-оцінний* (здатність до саморефлексії та самоуправління) компонентами» (Ю. Бойчук [2, с. 50]).

Схожі структурні компоненти, але розглядаючи підготовку до інклюзивної діяльності через *морально-ціннісний, когнітивний, діяльнісний і рефлексивний компоненти* виділяє М. Порошенко (М. Порошенко [13, с. 65-66]).

Проведений аналіз наукового конструкту та узагальнення існуючих підходів до визначення поняття «інклюзивна компетентність» та її структурних компонентів дозволили з'ясувати, що більшість дослідників дотримується думки про те, що компоненти інклюзивної компетентності є такими ж змінними, як її ознаки та функції.

В контексті наших наукових розвідок особливу увагу ми звертали на особливості підготовки майбутніх фахівців до волонтерської діяльності. Тому дуже важливим є

дослідження К. Червоненко, яка розкриваючи структуру готовності до організації волонтерської діяльності учнівської молоді, визначає ціннісно-мотиваційний, когнітивний, операційний, особистісний та рефлексивно-оцінний компоненти.

Ціннісно-мотиваційний компонент «...становить основу для реалізації інших структурних компонентів готовності».

Когнітивний компонент готовності «...передбачає наявність комплексу теоретичних знань щодо сутності та специфіки організації волонтерської діяльності та складається із системи загально професійних та спеціальних знань».

Операційний компонент готовності окреслює «...наявність спеціальних вмінь, навичок та досвіду, необхідних для залучення, керівництва та координації діяльності у сфері волонтерства».

Особистісний компонент готовності є основою «...цілеспрямованої діяльності, її регуляції, стійкості та ефективності й передбачає формування професійно значущих особистісних якостей, властивостей, необхідних для організації волонтерської діяльності (мобільність, здатність приймати адекватні рішення, витривалість, спостережливість, емпатія та толерантність, здатність пристосовуватись до нових умов, комунікативна толерантність, креативність, оптимізм, великодушність, інтелектуальність, акуратність, співчуття, незалежність, раціональність, ввічливість, ініціативність, старанність, організаційні здібності, готовність до співробітництва, робота в колективі, соціальна активність тощо)».

Рефлексивно-оцінний компонент готовності «...проявляється в здатності до аналізу та оцінювання діяльності, особистісних досягнень, самоконтролю, саморегуляції, аналізу реальних ситуацій та власного саморозвитку. Визначений компонент передбачає самоаналіз майбутніх соціальних працівників щодо результатів координації та здійснення волонтерської діяльності з учнями». (К. Червоненко [19, с. 238-240]).

На відміну від інших авторів К. Червоненко виділяє особистісний компонент, вважаємо, що в процесі підготовки майбутніх учителів до волонтерської діяльності особливу увагу варто звертати на формування професійно значущих особистісних якостей та властивостей, необхідних для організації волонтерської діяльності. Оскільки «... співчуття та бажання допомогти іншим людям, почуття громадянського і морального обов'язку, потреба відчувати свою необхідність, отримати визнання в суспільстві; прагнення розширити коло спілкування, знайти нових друзів, підвищити соціальний статус; можливість отримати нові знання і досвід спілкування, сформувати комунікативні й організаторські здібності тощо» (О. Демченко [6 с. 37]) є надзвичайно важливими аспектами готовності до волонтерської діяльності.

Аналіз структурних компонентів інклюзивної компетентності майбутніх учителів-волонтерів дозволив нам дійти висновку про те, що науковці найбільш часто виділяють *мотиваційно-ціннісний, когнітивно-операційний, рефлексивно-оцінний компоненти*.

Задля визначення структури та компонентного складу дефініції «інклюзивна компетентність майбутніх учителів-волонтерів» проаналізовано терміни «волонтер», «волонтерська діяльність», «волонтерська допомога» та ін.

У Законі України «Про волонтерську діяльність» зазначається, що:

«*Волонтер* – це фізична особа, яка добровільно здійснює соціально спрямовану неприбуткову діяльність шляхом надання волонтерської допомоги» [15].

«*Волонтерська діяльність* – добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги» [15].

«*Волонтерська допомога* – роботи та послуги, що безоплатно виконуються і надаються волонтерами» [15].

Волонтерський рух, на думку Л. Камінської «...є широким поняттям, різновидом суспільних рухів, які пояснюють як тип колективної дії, спрямованої на зміни» (Л. Камінська [8, с. 91]); є втіленням спільного прагнення всіх суб'єктів волонтерської діяльності до подолання соціальних проблем.

«Волонтерський рух – це добровільна діяльність, яка здійснюється фізичними особами на засадах неприбуткової діяльності, без заробітної плати, без просування по службі, заради добробуту та процвітання спільнот і суспільства в цілому» (І. Зверева та ін. [7, с. 38]).

«Волонтерство або волонтерська діяльність – це широке коло діяльності, включаючи традиційні форми взаємодопомоги та самодопомоги, офіційне надання послуг та інші форми громадянської участі, яка здійснюється добровільно на благо широкої громадськості без розрахунку на грошову винагороду» (В. Герасимова та І. Кузьменко [4, с. 174]).

В. Голуб диференціює названі категорії наступним чином: *«Волонтерська діяльність – це система добровільного, усвідомленого, організованого, суспільно корисного застосування знань, умінь та навичок людини (людей) у вільний від основної зайнятості час, яке не передбачає фінансової винагороди»* (В. Голуб [5, с. 28-29]). Також, автор проводить дефінітивний аналіз поняття *«волонтеріат»*, тлумачачи його як *«...певну сукупність суб'єктів волонтерської діяльності та усього її ресурсу, що застосовується в процесі її проведення»*. З метою спрощення розуміння волонтерський рух В. Голуб пропонує його ідентифікувати як діяльність волонтеріату.

Вагомою є думка Н. Вайнілович, яка наголошує на значенні волонтерської діяльності як *«... важливого ресурсу професійного розвитку та морально-духовного становлення майбутніх педагогів, участь в якій сприяє самореалізації, особистісному росту, саморозвитку особистості, успішній соціалізації, допомагає одержувати навички взаємодопомоги та взаємопідтримки та має суспільно корисний характер»* (Н. Вайнілович [3, с. 406]).

У контексті нашого дослідження особливу увагу ми звертали на взаємозв'язок формування інклюзивної компетентності, підготовки майбутніх учителів до волонтерської діяльності та визначення структури і компонентного складу готовності майбутніх учителів-волонтерів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У Законі України «Про волонтерську діяльність» визначено напрямки волонтерської діяльності, серед них *«... здійснення догляду за хворими, особами з інвалідністю, самотніми, людьми похилого віку та іншими особами, які через свої фізичні, матеріальні чи інші особливості потребують підтримки та допомоги; надання допомоги особам, які через свої фізичні або інші вади обмежені в реалізації своїх прав і законних інтересів»* (Закон України «Про волонтерську діяльність» [15]).

Розглядаючи в межах визначених напрямів підготовку майбутніх учителів-волонтерів в університетах, дотримуємося думки О. Кін, про те, що *«... волонтерська діяльність у вищій школі України відповідає типам і напрямам роботи проектів міжнародної волонтерської діяльності MENT (допомога незахищеним категоріям населення, людям похилого віку, ветеранам війни та праці, реабілітаційна робота, організація таборів для людей з особливими потребами); SOC, HIST (реалізація соціальних програм, поширення знань, проведення конференцій, фестивалів та акцій); ENVI (еколого-природоохоронна діяльність, організація роботи екологічних таборів); KIDS (викладацько-просвітницька та організаційно-виховна діяльність, організація роботи дитячих таборів) тощо»* (О. Кін [9, с. 207]).

Також ми враховували, що педагогічна робота і волонтерська діяльність відноситься до соціономічної сфери, і *«... соціономічна діяльність – це завжди прояв соціальної активності щодо навколишнього світу, і як будь-який інший вид діяльності, вона носить цілеутворювальний характер, спрямований на досягнення певного результату та пов'язана із досягненням певних цілей. Соціономічну діяльність умовно поділяють на непрофесійну, до якої відносяться волонтерська діяльність, та професійну, до неї належить педагогічна. Вони мають суспільно корисний характер та називаються «хелперськими»/«допомагаючими»* (Г. Бернлер [1, с. 138]). Тому, важливою умовою волонтерської діяльності є участь студентів у таких хелперських видах діяльності, що забезпечує формування *«...некогнітивних якостей педагога в цілому (соціального й емоційного інтелекту, організаторських здібностей і лідерських якостей),*

розвитку мотивації та збагаченню досвіду роботи з людьми з особливими потребами. Високий рівень сформованості яких засвідчує про соціальну обдарованість студентів, педагогічна обдарованість є її різновидом. Вважаємо, що саме такі студенти є найбільш вмотивованими на волонтерську діяльність» (О. Демченко [6, с. 10]).

З огляду на вище сказане під готовністю майбутніх учителів до волонтерської діяльності в інклюзивному освітньому середовищі ми розуміємо сформовану інклюзивну компетентність учителів-волонтерів, що включає: *ціннісно-мотиваційний, змістовно-процесуальний, емоційно-вольовий, рефлексивний* компоненти (табл. 1).

Таблиця 1

Структура інклюзивної компетентності

Компоненти	Показники
Ціннісно-мотиваційний	<ul style="list-style-type: none"> • позитивне ставлення та усвідомлення цінності волонтерської діяльності; • пізнавальний інтерес до волонтерської діяльності та особистісно-значущий смисл її здійснення; • мотиваційна готовність до волонтерської діяльності; • усвідомлене ставлення до роботи до волонтерської діяльності та її ролі у розв'язанні актуальних проблем інклюзивної освіти.
Змістовно-процесуальний	<ul style="list-style-type: none"> • знання нормативних документів у сфері волонтерської діяльності та інклюзивної освіти; • оволодіння сучасними підходами до організації освітнього процесу та волонтерської діяльності в інклюзивному освітньому середовищі; • готовність планувати та реалізовувати соціальні проекти та благодійні заходи; вміння оформлювати відповідну документацію; застосовувати прийоми самоорганізації; брати участь у волонтерських заходах; • здатність до професійного спілкування з людьми з ООП та здійснення психолого-педагогічного супроводу.
Емоційно-вольовий	<ul style="list-style-type: none"> • здатність до емпатії, емоційно відгукуватися на переживання інших людей, розуміти їхні думки, почуття та передбачати емоційне реагування особистості на волонтерську діяльність; • здатність регулювати власний емоційний стан; здатність до психологічної стійкості, наполегливості задля досягнення поставленого результату; • сформованість почуття відповідальності за результати волонтерської діяльності; професійної чесності; • уміння керувати своїми діями в процесі роботи в інклюзивному освітньому середовищі.
Рефлексивний	<ul style="list-style-type: none"> • уміння адаптувати проекти та соціальні ініціативи відповідно до умов інклюзивного освітнього середовища конкретного закладу; • усвідомлення особистісної та суспільної цінності волонтерської діяльності; прагнення до самовдосконалення і соціальної активності; • володіння техніками самодіагностики, навичками саморозвитку та самоосвіти; здатність до аналізу та оцінювання волонтерської діяльності, особистісних досягнень, самоконтролю та саморегуляції; • здатність рефлексивно ставитися до себе і до своєї діяльності; уміння розвивати власні можливості для здійснення волонтерської діяльності та власного саморозвитку.

Уважаємо, що для ефективної організації підготовки студентів університетів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі необхідно залучати майбутніх учителів до волонтерської діяльності, за якої покращиться рівень інклюзивної компетентності, через практичне застосування знань, умінь та навичок.

Детальний аналіз взаємозв'язку формування інклюзивної компетентності та підготовки майбутніх учителів до волонтерської діяльності дозволив нам дійти висновку, що існує чимало бар'єрів для їхньої підготовки до волонтерської діяльності у закладах освіти. Як

показує практичний досвід, вони не завжди готові до роботи в інклюзивному освітньому середовищі, або ж не мають наставників-координаторів для здійснення такого виду діяльності. Серед інших перешкод також виокремимо: недостатній рівень володіння законодавчою базою; низький рівень обізнаності про наявні потреби у волонтерській допомозі (студенти часто не знають, що можуть стати волонтерами, а якщо і знаходять куди піти, то не знають, з чого розпочати); відчуття несприйняття в організації волонтерів через відсутність самооцінки та впевненості; попередній негативний досвід спроб стати волонтером; відчуття страху, авторитарна поведінка координатора; повільність або відсутність подальших заходів з боку організації.

Проведене дослідження літератури, власний педагогічний досвід і досвід волонтерської діяльності дали нам можливість дійти висновку, що задля їх подолання в закладах освіти потрібно: створювати та впроваджувати соціальні проекти, такі як «Школа Волонтерства» [20], розвивати соціальні спільноти [21], проводити дні відкритих дверей, організовувати волонтерські тренінги під час роботи в яких майбутні учителі матимуть змогу обмінюватися знаннями та ідеями, а також зможуть психологічно підготуватися до роботи в інклюзивному освітньому середовищі; готувати наставників для нових волонтерів; співпрацювати із засобами масової інформації задля рекламування волонтерських можливостей; налагоджувати відносини із громадськими організаціями та неформальними установами; розробляти та впроваджувати навчальні програми вибіркового дисциплін, наприклад «Організація волонтерської діяльності» задля надання значущої підтримки майбутнім учителям-волонтерам.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Обґрунтовано, що інклюзивна компетентність тлумачиться як інтегральне утворення, складний науковий конструкт, який формується сукупністю взаємопов'язаних компонентів, аналіз яких дозволив нам дійти висновку про те, що науковці найбільш часто виділяють мотиваційно-ціннісний, когнітивно-операційний, рефлексивно-оцінний компоненти. Визначено, що в нашому дослідженні під готовністю майбутніх учителів до волонтерської діяльності в інклюзивному освітньому середовищі розуміємо сформовану інклюзивну компетентність учителів-волонтерів, що включає: ціннісно-мотиваційний, змістовно-процесуальний, емоційно-вольовий та рефлексивний компоненти.

Сформована інклюзивна компетентність стане ефективним чинником готовності студентів університетів до здійснення волонтерської діяльності в інклюзивному освітньому середовищі, створюватиме умови для соціалізації особистості студента, максимально сприяє його професійному та особистісному розвитку; формуванню правильних (з позиції загальнолюдських цінностей) орієнтирів розвитку особистості та за необхідності її корекції.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у пошуку дієвих механізмів та умов, які сприятимуть формуванню інклюзивної компетентності у майбутніх учителів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Бернлер Г. Теорія соціально-психологічної роботи / пер. зі швед Л. Юнссон. М. Союз, 1992. 154 с.
- [2] Бойчук Ю. Д., Бородіна О. С., Микитюк О. М. Інклюзивна компетентність майбутнього вчителя основ здоров'я : монографія. Харків, 2015. 140 с.
- [3] Вайнілович Н. Волонтерський рух у сучасному українському суспільстві: мотиваційний аспект. *Збірник наукових праць «Методологія, теорія і практика соціологічного аналізу сучасного суспільства»*. 2010. №2. С. 407-410.
- [4] Герасимова В.Д., Кузьменко И.В. Волонтерство как фактор развития социальной компетенции студентов вуза. *Успехи современного естествознания*. – 2013. – № 10. – С. 174-175.
- [5] Голуб В.Л. Ключові поняття та категорії державного управління у сфері волонтерської діяльності. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2014. С. 25-30.
- [6] Демченко О.П., Пилипенко Я.Р. Соціально обдарований студент як суб'єкт волонтерської діяльності. *Зимові наукові підсумки: 2017 рік: тези доповідей II міжн. науково-практ. інтернет-конференції*. 2017. Дніпро : НБК, 2013. С. 39-45.

- [7] І. Д. Зверева, Г. М. Лактіонова. Соціальна робота в Україні: навч. посіб. Вид. 2-ге, переробл. і допов. Центр навчальної літератури, 2004. С. 256.
- [8] Камінська Л.Ф. Теоретичні підходи до дослідження суспільних рухів. Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Соціологія. 2010. №1-2. С. 91-93.
- [9] Кін О.М. Розвиток волонтерської діяльності студентської молоді України наприкінці ХХ століття. *Збірник наукових праць «Педагогіка та психологія»*. Харків. 2015. Вип. № 50. С.201-212.
- [10] Клименюк Н.. Формування інклюзивної компетентності в майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2017. №65 (1). С. 72–86.
- [11] Кучерук О.С. Інклюзивна компетентність майбутнього вчителя основ здоров'я як результат його підготовки до професійної діяльності в умовах інклюзивного навчання. Наукові записки Серія: Педагогічні науки Випуск 121(І). – с.109-112.
- [12] П'ятакова Т. С. Розвиток інклюзивної компетентності вчителя: швейцарський досвід. Порівняльно-педагогічні студії. 2012. № 1 (11). С. 93–98.
- [13] Порошенко М. А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. –Київ: ТОВ «Агенство «Україна», 2019. – 300 с.
- [14] Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556. URL: <http://vznz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-pro-vyschu-osvitu> (дата звернення 15.02.2022).
- [15] Про волонтерську діяльність: Закон України від 19.04.2011 за №3236. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3236-17> (дата звернення 12.02.2022).
- [16] Соловей Т. В., Чайковський М. Є. Змістовні компоненти професійної компетентності соціального працівника інклюзивного закладу освіти. *Збірник наукових праць*. Хмельницький 2013. № 1. С. 220–224.
- [17] Хафизуллина И. Формирование инклюзивной компетентности будущих учителей в процессе профессиональной подготовки : автореф. дисс. канд. пед. наук : 13.00.08. Астрахань, 2008. 19 с.
- [18] Чайковський М.Є. Інклюзивна компетентність як складова професійної компетентності суб'єктів навчально-виховного процесу. Педагогіка і психологія професійної освіти: науково-методичний журнал. 2012. № 2. С. 15-21.
- [19] Червоненко К. Компоненти готовності майбутніх соціальних працівників до організації волонтерської діяльності учнівської молоді. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2018. Вип. 62. С. 284
- [20] Школа Волонтерства: веб-сайт. URL: <https://www.facebook.com/shkolavolonterstva> (дата звернення: 02. 03. 2022).
- [21] Школа Волонтерства: веб-сайт. URL: https://www.instagram.com/shkola_volonterstva (дата звернення 02.03. 2022).

STRUCTURE OF INCLUSIVE COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS-VOLUNTEERS

Lazarenko Nataliia Ivanivna

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University,
Vinnytsia, Ukraine
ORCID ID: 0000-0002-3556-8849
nataliia.lazarenko@vspu.edu.ua

Pylypenko Yaroslava Ruslanivna

Post-graduate student (PhD in Pedagogy), assistant of the Department of Preschool,
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University,
Vinnytsia, Ukraine
ORCID ID: 0000-0002-0705-2327
yaroslava.pylypenko@vspu.edu.ua

Abstract. The article analyzes the concepts of "inclusive competence", "volunteer", "volunteering", "volunteering", "volunteer movement", "volunteering" and formulates the definition of "inclusive competence of future volunteer teachers". We understand the inclusive competence of future volunteer teachers as a complex system of future teachers' abilities to volunteer in an inclusive educational environment, which is manifested in their values of inclusive education and involves emotional, empathetic, socionic, communicative skills in working with people with special needs. educational needs. The structure and components and indicators of inclusive competence are studied, the relationship between the formation of inclusive competence, preparation of future teachers for volunteering and the component composition of the readiness of future volunteer teachers to work in an inclusive educational

environment is emphasized. It is determined that the readiness of future teachers to volunteer in an inclusive educational environment will mean the inclusive competence of volunteer teachers, which includes: value-motivational, content-procedural, emotional-volitional, reflective components. We believe that inclusive competence is a component of professional competence and is inextricably linked with the process of implementing personally and socially important activities. It was emphasized that the inclusion of inclusive competence and the introduction of volunteering in educational activities will promote the professional development of future teachers. Barriers to the spread of volunteering in educational institutions have been identified and ways to overcome them in an inclusive educational environment by future volunteer teachers have been suggested.

Key words: inclusive competence; volunteer teachers; inclusive educational environment; volunteering; volunteering.

References (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Bernler G. Theory of socio-psychological work / trans. with the Swede L. Jonsson. M. Union, 1992. 154 p. (in English)
- [2] Boychuk Yu. D., Borodina OS, Mykytyuk OM Inclusive competence of the future teacher of basics of health: monograph. Kharkiv, 2015. 140 p. (in Ukrainian)
- [3] Vainilovich N. Volunteer movement in modern Ukrainian society: motivational aspect. Collection of scientific works "Methodology, theory and practice of sociological analysis of modern society." 2010. №2. Pp. 407-410. (in Ukrainian)
- [4] Gerasimova VD, Kuzmenko IV Volunteering as a factor in the development of social competence of university students. Successes of modern natural science. - 2013. - № 10. - P. 174-175. (in Russian)
- [5] Golub VL Key concepts and categories of public administration in the field of volunteering. Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine. 2014. pp. 25-30. (in Ukrainian)
- [6] Demchenko OP, Pilipenko JR A socially gifted student as a volunteer. Winter scientific results: 2017: abstracts of reports II int. scientific practice. web conferencing. 2017. Dnipro: NSC, 2013. P. 39-45. (in Ukrainian)
- [7] ID Zvereva, GM Laktionov. Social work in Ukraine: textbook. way. Kind. 2nd, reworked. and add. Center for Educational Literature, 2004. P. 256. (in Ukrainian)
- [8] Kaminska LF Theoretical approaches to the study of social movements. Bulletin of Kyiv National University. Taras Shevchenko. Sociology. 2010. №1-2. Pp. 91-93. (in Ukrainian)
- [9] Kin OM Development of volunteer activity of student youth of Ukraine at the end of the XX century. Collection of scientific works "Pedagogy and Psychology". Kharkiv. 2015. Vip. № 50. pp.201-212. (in Ukrainian)
- [10] Klymenyuk N .. Formation of inclusive competence in future social workers in terms of training. Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies. 2017. №65 (1). Pp. 72–86. (in Ukrainian)
- [11] Kucheruk OS Inclusive competence of the future teacher of basics of health as a result of his preparation for professional activity in the conditions of inclusive education. Scientific Notes Series: Pedagogical Sciences Issue 121 (I). - p.109-112. (in Ukrainian)
- [12] Pyatakova TS Development of inclusive teacher competence: Swiss experience. Comparative and pedagogical studies. 2012. № 1 (11). Pp. 93–98. (in Ukrainian)
- [13] Poroshenko MA Inclusive education: a textbook. - Kyiv: LLC "Agenstov" Ukraine ", 2019. -300 p.
- [14] On higher education: Law of Ukraine of 01.07.2014 № 1556. URL: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-pro-vyschu-osvitu> (accessed 15.02.2022). (in Ukrainian)
- [15] On volunteering: Law of Ukraine of 19.04.2011 for №3236. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3236-17> (access date 12.02.2022). (in Ukrainian)
- [16] Solovey TV, Tchaikovsky ME Substantive components of professional competence of a social worker of an inclusive educational institution. Collection of scientific works. Khmelnytsky2013. № 1. pp. 220–224. (in Ukrainian)
- [17] Hafizullina I. Formation of inclusive competence of future teachers in the process of professional training: author's ref. diss. Cand. ped. Science: 13.00.08. Astrakhan, 2008. 19 p. (in Russian)
- [18] Tchaikovsky ME Inclusive competence as a component of professional competence of subjects of educational process. Pedagogy and psychology of vocational education: scientific and methodological journal. 2012. № 2. pp. 15–21. (in Ukrainian)
- [19] Chervonenko K. Components of readiness of future social workers to organize volunteer activities of student youth. Scientific journal of NPU named after MP Драгоманова. Pedagogical sciences: realities and prospects. 2018. Vip. 62. S. 284 (in Ukrainian)
- [20] School of Volunteering: website. URL: <https://www.facebook.com/shkolavolonterstva> (access date: 02. 03. 2022). (in Ukrainian)
- [21] Volunteering School: website. URL: https://www.instagram.com/shkola_volonterstva (accessed March 2, 2022). (in Ukrainian)